

Recensie: Anne De Smet

Bibi Dumon Tak: 'Wolfskwint' De geschiedenis van een gestoord gezin. Uitgeverij Athenaeum-Polak & Van Gennep, Amsterdam 2013. ISBN 978 90 253 00 364. Zie ook: <http://www.athenaeum.nl> (Psychiatrie/Geestelijke gezondheidszorg/Zeggenschap/ PO)

Soort boek/ ziekte/ stijl: Biografie met de cruciale vraag: kan iemand gek worden gemaakt door haar man zonder dat de omgeving iets doorheeft? De titel van het boek verwijst naar het beroep van de hoofdpersoon Steffie, een van de eerste vrouwelijke pianostemmers die samen met haar vader een rol speelde in de teloorgang van moeder. Aanklacht tegen de psychiatrie van de jaren vijftig wanneer gekkenhuizen veranderden in rustoorden door de intrede van tranquillizers, eveneens de tijd dat een huisarts een briefje schreef op verzoek van familie of echtgenoot en daarmee een patiënt voor een half jaar gedwongen liet opnemen Een schrijnend verhaal wat diepe indruk zal achterlaten voor wie het leest. Boek van 176 pagina's.

Over de schrijfster: Bibi Dumon Tak (1964) is kinderboekenschrijfster. De belangrijkste kinderboekerprijs, de Gouden Griffel, kreeg ze in 2012 voor Winterdieren. Wolfskwint is haar veelbelovend debuut voor volwassenen.

Korte beschrijving: Wanneer een piano op een oeroude manier wordt gestemd met de wolfskwint (een specifieke toonsoort bestaande uit een nauwkeurige stapeling van intervallen zonder zwevingen met in iedere octaaf 1 ontembare woedende kwint) ontstaat er een geluid 'als wolven in het bos'. De lezer wordt net zo getroffen door het vage vermoeden van 'vals' over het gezin: 'de roedel wolven bestaat niet uit vier maar vijf leden, alleen de roedel doet alsof de vijfde niet bestaat'. De geschiedenis van dit gestoorde gezin wordt opgetekend door Steffie, de ik-persoon. De vader van Steffie wil af van zijn vrouw. Ze wordt opgeborgen achter de dikke muren van het gekkenhuis. Vader en kinderen verlaten telkens opgelucht het gesticht en laten de zwaaiende moeder met zakdoek achter. Moeder betekent onheil. Het gebeurt regelmatig dat ze de inrichting ontvlucht maar eenmaal thuis wacht haar een harteloze ontvangst of zelfs buitensluiting. 'Vermorzeld onder goedkeurend oog van vader onderuitgezakt op zijn stoel heeft het drama zich voltrokken'. Het was veiliger voor Steffie om de kant van vader te kiezen dan de kant van een wrak. Steffie krijgt brieven van moeder die ze ongelezen wegstopt. Alle noodkreten van moeder 'vergeet mij niet, ik roep je toe' verdwenen in het niets. Steffie is later ongelukkig getrouwd en verdringt haar beklemmende gedachten door keihard te werken. Ze is ijverig met piano's stemmen. Ze weet van geen ophouden, voelt geen pijn, geen vermoeidheid, geen honger. Maar het kost haar steeds meer moeite om dwarrelende gedachten uit te wissen, vooral door bepaalde opmerkingen van haar vrienden. Op de begrafenis van haar vader noemt de vroegere buurvrouw haar moeder een 'lieve moeder' en haar vader een 'man met heel veel verschillende gezichten'. Steffie neemt een moedig besluit. Zij wil weten of haar moeder wel zo gek was als zij altijd dacht en haalt de brieven tevoorschijn die haar moeder door de jaren heen vanuit het gesticht had geschreven, woorden die er zes jaar over deden om haar te bereiken. Het 'wurgen' begint. Ze leest ook het dossier van de inrichting wat het cement moest vormen maar de instorting bevordert. Het stond er: de dochter, die op kamers woont en studeert zou zich niet netjes en onvriendelijk hebben gedragen ten opzichte van haar moeder en zo dat de patiënte er totaal overstuurd zou zijn geraakt. Het stond er, ze had mede schuld. Steffie raakt doordrongen van het idee op het verkeerde paard te hebben gewed. Zo sterk ze eerst voor vader koos, die ze later nog de hand boven het

hoofd hield wanneer haar oudere zus het contact met hem verbrak, zo kiest ze nu voor moeder. Het stond vast, de woorden uit het dossier die niet voor haar waren bestemd, voor niemand buiten de inrichting, waren de enige manier om inzicht te krijgen in het verraad, haar beschamende houding en de fouten die door hulpinstanties werden gemaakt.

Wat viel op: de omgeving, de omstandigheden, elk persoon die bijdraagt aan de ondergang van een vrouw die de zeggenschap over zichzelf verliest. De kanteling van loyaliteit van vader naar moeder. Het ontbreken van genegenheid.

Citaten: Pag. 18: “Na mijn vaders begrafenis kwam er in mijn hoofd een aardverschuiving op gang. Tot die tijd lag alles wat mijn moeder betrof verankerd in het fossiele deel van mijn hersenen, het deel waar je niet meer komt, omdat het is versteend en uitgehard. Maar toen ik dat archeologisch landschap onverwacht betrad begon het te schudden en te beven. Het kwam door de buurvrouw die opeens voor me stond. De buurvrouw die had gezien hoe mijn moeder ooit werd weggevoerd naar het gesticht.”

Pag. 23: “Toen ik na mijn eindexamen op kamers ging wilde mijn moeder weten waar ze me kon bereiken, maar ik wilde niet dat ze me kon bereiken, ik wilde van haar verlost zijn, van haar en van haar vragen.”

Pag. 89: “Piano’s hebben geen geheugen, ze zullen hun eerste melodie niet herinneren, maar toch vond ik het bij mijn taak horen er even op te spelen voor ze de wijde wereld in werden gestuurd, alsof het vlinders waren die pas aan hun eerste vlucht konden beginnen als hun vleugels, na wat proefwapperen, waren uitgevouwen en opgedroogd. Het was bevredigend werk, bevredigend en lucratief.”

Pag. 97: “Ik zei dat ik nog een stapel ongeopende brieven in een bureaula in mijn vaders huis had liggen. Ze gaf me een duw tegen mijn schouder, zo hard dat ik op mijn zij rolde. (...) Ze kon het niet geloven. Er zat afkeuring in haar blik. Ze vroeg of ik van plan was die brieven nog te gaan lezen, maar ik schudde mijn hoofd. Ze vroeg of ik bang was voor de waarheid. ‘Welke waarheid?’ vroeg ik. ‘Dat je moeder voor niks in dat gesticht zat.’”

Pag.102: “Zes jaar hadden die woorden erover gedaan om me te bereiken. ‘Ik roep je toe, Steffie, vergeet mij niet.’ Ze zaten opgesloten in een enveloppe, en daaromheen zat weer een lade, en daaromheen een onbewoonde meisjeskamer, die weer werd omsloten door een huis dat mijn moeder, telkens als ze er was binnengestapt, weer had uitgespuwd. Had Jeanne gelijk? Zat mijn moeder voor niks opgeborgen in een gesticht?”

Pag. 125: “Er gebeurde die dagen ook iets vreemds: ik verlangde naar mijn moeder. Ik begreep niet waarom, ik had nooit naar haar verlangd, maar achteraf denk ik dat het kwam omdat zij de enige was die zonder voorbehoud van me heeft gehouden. Al die jaren dat ze opgesloten zat, bleef ze tegen de klippen op in haar kinderen geloven. Ik herinner me de arm die ze om me heen sloeg als we bij haar op bezoek gingen, het was de arm van een moeder, tenminste dat denk ik, omdat haar arm als geen andere arm ter wereld aanvoelde als iets van mijzelf, als lichaameigen.”

Pag.147: “Schuldig, daar was dat woord weer dat al langere tijd bij mij aanklopte om binnen te mogen komen om daarna bezit te nemen van iedere molecuul die zich in mijn lichaam bevond. ‘Schuldig?’ zei ik. ‘Ja, omdat je je moeders brieven jarenlang

ongepend in een la hebt gegooid uit angst voor wat erin stond, en uit loyaliteit naar je vader, misschien.”

Pag. 162: “Ik dacht aan die zinnen uit het dossier, aan mijn moeder als gekkin die om liefkozingen vroeg en met buurvrouwen vocht. Mijn moeder was altijd een beeld, maar nu bestond ze ook uit woorden, woorden van zichzelf en van anderen, woorden die opgesloten hadden moeten blijven, maar die nu rondspookten in mijn hoofd.”

Pag. 186: “Als ik het goed begrepen had, stuurde mijn vader een deurwaarder af op zijn vrouw in het gesticht in plaats van dat hij er zelf heen ging om de scheiding met haar en haar verplegers te bespreken. Gaandeweg het dossier was mijn vader in mijn ogen uitgegroeid tot laffe hond, en ik was al die tijd maar achter hem aan blijven lopen. (...) Hoe bestaat het dat je altijd maar blijft doordenderen over datzelfde hardnekkige en uitgesleten spoor? (...) Ik kon niet geloven wat ik allemaal las. Ik kon niet geloven dat mijn vader zo’n kwalijke rol had gespeeld. Dat hij haar zelfs haar erfenis had ontnomen. Wie berooft er een bibberend schaap van zijn wol?”

Trefwoorden: psychiatrie, schuld

Themawoorden: schuld, loyaliteit, zeggenschap

Recensies:

Marita de Sterck: De bekende kinderboekenschrijfster (1964) volgt in haar debuutroman voor volwassenen een jonge pianostemster die tijdens haar werk terugblikkt op haar kindertijd. Als jong kind zag ze hoe haar moeder leed onder haar psychische problemen en in een gesticht werd opgenomen, waar ze haar leven lang zou blijven. Na de dood van haar ouders krijgt ze haar moeders dossiers in handen waaruit niet alleen blijkt hoe gruwelijk de behandelingen waren, maar vooral hoe haar vader destijds aanstuurde op gedwongen opname. Ze doorziet nu het loyaliteitsconflict waardoor ze als kind werd verscheurd: ze heeft gekozen voor de ouder die het veiligste leek en zijn wrede spel zelfs meegespeeld. De roman is gebaseerd op een waar verhaal, dat werd geromantiseerd, maar de dossiers en brieven zijn letterlijk overgenomen. Het is een loeiharde vertelling, geschreven in een onderkoelde stijl die nergens larmoyant wordt. Interessant is het weefsel dat de auteur tussen de muzikale en de psychische laag uitspint. Een indrukwekkende roman, waarvan de titel verwijst naar een duivels vals akkoord.

Angèle van Baalen: ‘Wie is hier nou gek?’ Als mijn moeder belde uit het gesticht en ik wist dat mijn vader ons gesprek kon horen zei ik dat we geen tijd hadden voor haar en legde de hoorn weer op de haak. Ik wist dat mijn vader goedkeurend zou knikken, ook als de telefoon opnieuw rinkelde en ik hem schouderophalend liet gaan. (...) De geschiedenis van dit gestoorde gezin wordt opgetekend door Steffie Mons (de ik-persoon in deze roman), nadat zij er eindelijk in geslaagd is alle muren waartegen zij veilig dacht te kunnen leunen en waarachter zij zich kon verschuilen tegen oprukkende schuldgevoelens, neer te halen. Tijdens het schrijven ‘ben ik begonnen aan de bouw van een nieuwe muur, eentje die steviger is dan de vorige, eentje waartegen te leunen valt. Ik bouw hem niet alleen, want Damian die helpt mee.’ (p. 202). Damian is haar latere levenspartner, een blinde pianostemmer. (...) De lezer die niet terugdeinst voor isoleercellen, electroshocks, tranquillizers en spanlakens en voor het onthutsende beeld van een verwoest moederleven, krijgt met dit op waarheid gebaseerde verhaal een onvergetelijke ervaring. Woede over het aangedane leed,

ontroering en meeleven met het meisje Steffie dat in deze afschuwelijke situatie moet opgroeien, plaatsvervangende schaamte- en schuldgevoelens: de lezer ontkomt er niet aan. (...)

Radio interview: <http://www.radio1.nl/items/88355-bibi-dumon-tak-over-haar-boek-wolfskwint>